

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över betänkandet Ersättning till brottsoffer (SOU 2021:64)

Dnr: Ju2021/02755

Inledning

Hovrätten kan inledningsvis konstatera att utredningen kommit med väl motiverade och genomtänkta förslag som hovrätten till stora delar ställer sig bakom. Utifrån de aspekter domstolen har att beakta vill hovrätten emellertid lyfta fram följande synpunkter på utredningens förslag.

Höjda nivåer på kränkingsersättning

Hovrätten har inget att erinra mot att ersättningsbeloppen för kränkning genom brott höjs, men vill likväl peka på en betydande brist i det underlag som förslaget om höjda ersättningar vilar på. Vid föregående översyn av ersättningsnivåerna vid kränkning genom brott angavs som en utgångspunkt att man bör sträva efter att så långt möjligt uppnå nordisk rättslikhet. Det framhölls också som självfallet att även förhållandena i länder utanför Norden beaktades. (Se SOU 1992:84 s. 211.) Det gjordes följaktligen då en ganska omfattande genomgång av utländska förhållanden. En motsvarande genomgång och jämförelse med svensk rätt saknas tyvärr i det nu remitterade betänkandet. Betydelsen för svensk skadeståndsrätt av förhållandena i jämförbara länder kan knappast sägas ha minskat på senare år. En utblick mot förhållandena i andra länder framstår som särskilt angelägen med hänsyn till de kraftiga höjningar av ersättningsbeloppen som föreslås.

Hovrätten anser vidare att det finns skäl att överväga ett annat sätt än det som föreslagits för att åstadkomma den önskade höjningen av ersättningsnivåerna.

Hovrätten har svårt att se att en tillämpning av 5 kap. 6 § skadeståndslagen, såsom den föreslagits, utifrån ordalydelsen skulle motivera sådana höjda ersättningsnivåer som utredningen vill uppnå. Till det vill hovrätten lägga att de föreslagna tilläggen i paragrafen knappast kan sägas ge tillräckligt tydlig ledning för att bedöma i vilken utsträckning respektive omständighet ska medföra ett höjt ersättningsbelopp.

En sedan länge förhärskande uppfattning är att det ankommer på de rättstillämpande organen att bestämma kränkningers ersättnings storlek och därvid göra en skönmässig bedömning baserad på förhärskande etiska och sociala värderingar (se exempelvis SOU 1992:84 s. 256 och prop. 2000/01:68 s. 56). Med utredningens förslag kan den ordningen komma att rubbas. Det kan nämligen förväntas att den tabell som utredningen har sammanställt med angivande av tänkta ersättningsbelopp efter reformen i rättstillämpningen kommer att användas som en schablon. Det gäller särskilt om tabellen bekräftas i en efterföljande proposition. Konsekvensen av det blir att ersättningsbeloppen i praktiken bestäms utifrån motivuttalanden i stället för direkt genom lag eller genom rättspraxis. I lagmotiv rekommenderade ersättningsbelopp kan visserligen sägas öka förutsebarheten och underlätta de rättstillämpande organens prövning, men en sådan ordning kan från mera principiella utgångspunkter knappast anses tillfredsställande. ”Lagstiftning genom motiv”, dvs. konkreta motivuttalanden som saknar tillräcklig täckning i lagtexten, ställer ofta till problem (se t.ex. Johan Munck, Rättskällor förr och nu, Juridisk Publikation, Jubileumsnummer 2014, s. 202 f.). Under alla omständigheter kan värdet av en ersättningstabell i lagförarbeten ifrågasättas i ett längre perspektiv. Med utredningens tanke om fortlöpande utveckling av ersättningsnivåerna torde de angivna beloppen snart behöva frångås i rättstillämpningen. Vidare kan inte bortses från risken att preciserade ersättningsbelopp i lagmotiv verkar hämmande på en önskad utveckling.

Om lagstiftaren och inte, som nu är fallet, de rättstillämpande organen ska bestämma vilka ersättningsnivåer som ska gälla för kränkning genom brott ligger det enligt hovrättens mening i stället närmast till hands att låta

ersättningsnivåerna komma till tydligare uttryck i lagtexten, exempelvis genom att de kopplas till prisbasbeloppet. Detta skulle visserligen bli en udda ordning i svensk lagstiftning på skadeståndsrättens område, men den skulle åtminstone motverka de negativa konsekvenser av utredningens förslag som hovrätten pekat på i det föregående och leda till ökad förutsebarhet. Enligt hovrätten bör det alltså övervägas om en lämpligare metod för att nå önskat resultat är att i lag explicit knyta ersättningsnivåerna till prisbasbeloppet. Vid sådana överväganden kan säkerligen valda regleringsmetoder i andra länder komma till nytta.

Utredningen framhåller i betänkandet att det inte endast är Högsta domstolen och Brottsoffermyndigheten genom dess nämnd som kan ansvara för att driva utvecklingen på området framåt, utan att det också får anses ankomma på underrätterna att löpande hantera förändringar i penningvärdet. Enligt hovrätten är det nog en orealistisk förhoppning att underrätterna löpande kommer att driva rättsutvecklingen framåt. Hovrättens erfarenheter från rättstillämpningen i stort talar starkt emot att så skulle bli fallet.

I betänkandet föreslås i ett tillägg till 5 kap. 6 § 5 skadeståndslagen som en omständighet som ska beaktas särskilt att handlingen ”*tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel under förhållanden som inneburit risk för att upptagningen sprids*”. I författningskommentaren framhålls att det finns en presumtion för att brottsliga angrepp som har tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel riskerar att spridas. Hovrätten instämmer i uppfattningen att en sådan presumtion ska gälla och vill understryka att redan den omständigheten att ett brottsoffer blir filmat under ett brottsligt angrepp får i sig anses utgöra en kränkning. Ett sådant synsätt stämmer väl överens med ståndpunkten att den kränkning som ett brottsoffer utsattes för i gärningsögonblicket ska utgöra utgångspunkt för bedömningen. Det kan följaktligen vara lämpligt att låta det förhållandet, liksom att det finns en presumtion för att en inspelning riskerar att spridas, komma till uttryck i lagtexten genom att ”*under förhållanden som inneburit risk för att upptagningen sprids*” tas bort. Detta kan vidare antas bidra till att processen i domstol inte tyngs med bevisning som tar sikte på frågan om det i det enskilda fallet saknades risk för spridning eller inte.

Den nya punkten 7 i nyss nämnda paragraf innehåller att det ska beaktas särskilt om handlingen innefattat hot som påtagligt har förstärkts genom anspelning på ett våldskapital. Hovrätten ifrågasätter lämpligheten av kravet på att hotet *påtagligt* ska ha förstärkts. Det gäller särskilt när man beaktar att det i författningskommentaren framhålls att tillämpligheten av punkten inte förutsätter att den skadeståndsskyldige dömts för ett brott där kvalifikationsgrunden tillämpats.

Utvidgad rätt till kränkingsersättning för poliser och andra yrkesgrupper med särskild beredskap

Den föreslagna bestämmelsen i det nya andra stycket till 2 kap. 3 § skadeståndslagen utgör en kodifiering av gällande praxis. Hovrätten har svårt att se behovet av lagstiftningsåtgärden. Praxis ger klart och tillräckligt besked om förutsättningarna för kränkingsersättning till sådana personer som avses med den föreslagna bestämmelsen. En bestämmelse som tar sikte på vissa yrkesgrupper skulle vidare framstå som en ”udda fågel” i den på det hela taget allmänt hållna skadeståndslagen.

Stärkt rätt till ideell ersättning för efterlevande anhöriga

Utifrån det som redovisas i betänkandet om hur motsvarande ersättning bestäms i övriga nordiska länder kan hovrätten konstatera att metoden med en fast schablon avviker från ordningen i våra grannländer. Det bör övervägas om man i stället kan överlämna till de rättstillämpande organen att utbilda praxis även på detta område. Om en schablon ska anvisas av lagstiftaren finns det anledning att, i enlighet med vad hovrätten framfört beträffande höjda nivåer på kränkingsersättning, ytterligare överväga på vilket sätt en sådan ska komma till uttryck i lagtexten.

Det går vidare att ifrågasätta lämpligheten av den valda beteckningen *särskild anhörigersättning*. Med den beteckningen riskerar man sammanblandning och avgränsningsproblem i förhållande till ersättning för sådant psykiskt lidande som redan nu kallas ”anhörigersättning”. Ett alternativ skulle kunna vara *särskild närståendeersättning*.

Utvidgade utmätningsmöjligheter till förmån för brottsoffer

Hovrätten ställer sig bakom utredningens förslag om utvidgade utmätningsmöjligheter till förmån för brottsoffer. De skäl som förs fram för att undanta ersättningar enligt 5 § frihetsberövandelagen från möjligheten till utmätning framstår emellertid – i ljuset av den uttryckliga avsikten att brottsoffer i större utsträckning ska få sina anspråk tillgodosedda – inte som tillräckligt övertygande. Det finns därför skäl att låta också sådana ersättningar omfattas av möjlighet till utmätning.

Det nya andra stycket i 4 kap. 11 § utsökningsbalken är svårtillgängligt och det bör övervägas om det alls finns ett behov av ett sådant tillägg. Det följer redan av att övriga sökande inte har rätt till utmätning av ersättningar enligt 2–4 §§ lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden att någon samtidig utmätning inte kan komma i fråga.

Också det nya tredje stycket i 5 kap. 7 § utsökningsbalken är svårtillgängligt. Bestämmelsen blir tydligare om den formuleras enligt följande. *Ersättning enligt 2–4 (enligt hovrättens mening också 5) §§ lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder får dock utmätas om utmätningsfordringen avser skadestånd på grund av brott.*

I handläggningen av detta ärende har hovrättspresidenten Anders Hagsgård, hovrättslagmannen Åke Thimfors och tf. hovrättsassessorn Anna Carlson deltagit.

På hovrättens vägnar

Anders Hagsgård

Anna Carlson